

Seminaarin avaus

Leena-Kaisa Åberg, pakolais- ja maahanmuuttotyön päällikkö, Suomen Punainen Risti

Perheiden yhdistäminen on Punaisen Ristin perustehtävä. Vuosittaisessa seminaarissa nostamme esiin ajankohtaisia haasteita pakolaisten perheenyhdistämisessä, sekä laajemmin suomalaiseseen pakolaispolitiikkaan liittyen. Syys-talvella 2009 ajankohtaisia huolenaiheita ovat turvapaikkaprosessiin ja perheenyhdistämisoikeuteen kaavailut muutokset ulkomaalaislaissa, kuntapaikkojen vaje, joka heijastuu kiintiöpakolaisten Suomeen muuttoon viivästymisinä ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden juuttumisena vastaanottokeskuksiin. Kuntapaikkapula näyttäytyy myös siten, että kunnat ovat ryhtyneet entistä tarkemmin valikoimaan, keitä kuntaan vastaanotetaan.

Punaisen Ristin valtuusto on ottanut kantaa kuntapaikkojen lisäämiseksi ja kuntien taloudellisen tilanteen huomioimiseksi toukokuussa tehdyssä kannanotossa, jota jaettiin seminaarissa. Punaisen Ristin Satakunnan, Hämeen ja Varsinais-Suomen piirien alueilla on tänä syksynä käynnistynyt SPIRIT-hanke, jonka tavoitteina on suvaitsevan ja keskusteleavan asenneilmapiirin edistäminen hankealueilla kuntapaikkojen lisäämiseksi sekä pakolaisten vastaanottoon soveltuvien, vapaaehtoisten vetämien kotoutumista tukevien toimintamuotojen käynnistäminen ja kehittäminen. Iltapäivällä kuulemme kaksi puheenvuoroa liittyen kunnan strategiaan ja toimintatapojen kehittämiseen, tavoitteena tehdä laadukasta vastaanottotyötä.

Aloitamme kuitenkin päivän ulkomaalain muutoksilla. Punaisen Ristin näkökulmasta monet ulkomaalaislakiin kaavailut muutokset ovat huolestuttavia. Varsinkin alaikäisten perheenkokoajien osalta perheenyhdistämishakemusten käsittelylle olisi saatava määräaika, jonka jälkeen perheenkokoaja ei voi menettää oikeuttaan perheenyhdistämiseen tultuaan täysi-ikäiseksi viranomaiskäsittelyn pitkittyttyä. Perheenkokoajien tulisi olla prosessissa yhdenvertaisessa asemassa siinäkin mielessä, etteivät esimerkiksi erimittaiset välimatkat joistakin Afrikan maista Suomen suurlähetystöihin saisi nousta eriarvoistavaksi tekijäksi. Tämä asia on ongelma silloin, kun perheenjäsenten on vaikea päästä kaukana sijaitseviin Suomen edustustoihin perheenyhdistämishaastatteluun ja DNA-testeihin taloudellisten ja turvallisuussyiden vuoksi.

Kansainvälisen muuttoliikkeen aiheuttamat humanitaariset tilanteet ja mm. ihmiskaupan uhrien auttaminen ovat Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisen liikkeen keskeisiä tehtäviä nykyään. Suomessa olemme yhdessä muutamien muiden järjestöjen ja tutkijoiden kanssa yhdessä perustaneet kansainvälistä muuttoliikettä eri näkökumista tarkastelevan internet-sivuston www.muuttoliikkeessa.fi. Sivustolla julkaistaan mm. faktatietoa, kolumneja ja tositariinoita eri elämäntilanteissa olevilta ihmisiltä.

Viimeisen vuoden aikana Suomessa asenteet maahanmuuttoa ja varsinkin turvapaikanhakijoita kohtaan ovat kiristyneet, ja tähän keskusteluun osallistuu Suvi Keskisen, Anna Rastan ja Salla Tuorin toimittama teos En ole rasisti, mutta... Kirjassa arvioidaan kriittisesti kovasanaista ja uhkakuvia painottavaa maahanmuuttokritiikkiä.

Ulkomaalaislain muutokset perheenyhdistämisoikeuden näkökulmasta Elina Immonen, Ylitarkastaja, Sisäasiainministeriö Maahanmuutto-osasto

Näkökulmia turvapaikkapolitiikkaan -selvityksen tarkoitus oli vähentää vetotekijöitä, jotka houkuttelevat Suomeen perusteettomien turvapaikkahakemusten jättäjiä. Turvapaikkapoliittiseen selvityksen perustuva hallituksen esitys sisältää mm. perheenyhdistämisoikeuteen liittyviä säädösmuutoksia. Tämän lisäksi esitys sisältää ehdotukset iänmäärittämisestä ja turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeudesta. Hallituksen esitys on annettu 13.11. eduskunnalle ja ensimmäiset valiokuntakuulemiset ovat tällä viikolla.

Muutoksia esim.

36§: oleskelulupaa ei välttämättä myönnettäisi perheenkokoajan perheenjäsenelle, jos täällä oleva perheenkokoaja on antanut vääriä tietoja henkilö- ja perhesuhteistaan saadakseen oleskeluluvan ja perheenkokoajan oma oleskelulupa on näin ollen perustunut väärille henkilö- ja perhesuhdetiedoille (maahantulosäännöksiä kiertäminen). Ensisijaisesti tällaisissa tapauksissa pyritään jo nyt peruuttamaan perheenkokoajan oma oleskelulupa, mutta jos tämä ei onnistu: perheenyhdistäminen ei välttämättä olisi mahdollista, elleivät esim. lapsen etuun/perhe-elämään suojaan liittyvät näkökohdat puolla. On jo olemassa vastaavan sisältöinen KHO-päätös, eli oikeuskäytäntöä jo syntynyt.

37§: kasvattilasten osalta huoltosuhteen olemassaolosta vaaditaan luotettavaa selvitystä. Laikiin on tarkoitus kirjata perusteet, joilla dokumenttien puuttuessa kasvattilapsi voidaan rinnastaa virallisessa huollossa olevaan lapseen (biologiseen tai adoptoituun). Muutoksen tarkoitus on suojata todellista perhesidettä. SM:ssä ollaan huolissaan maahantulosäännösten kiertämisestä, lapsikaupan mahdollisuudesta ja taloudellisesta hyväksikäytöstä, jota kasvattilapsi-ilmiöön liittyy. Lausunnot lähetetyssä hallituksen esityksessä katsottiin, että kasvattilapsisuude tulee olla syntynyt jo lähtömaassa, mutta eduskunnalle mennessä esityksessä kohta muutettiin niin, että kasvattilapsisuuteksi katsotaan myös vasta pakolaisuusmaassa syntynyt huoltosuhte.

38§:

Edellytys alaikäisyydestä lisättiin hallituksen esitykseen lausuntokierroksen jälkeen. Asumisaikavaatimuksesta puolestaan luovuttiin lausuntokierroksen jälkeen. Jos perheenkokoaja tai hakija tulee täysi-ikäiseksi hakuajan kuluessa, oikeus perheenyhdistämiseen menetetään. Järjestöjen huoli kohdistuu käsittelyaikoihin. SM kiinnittää jatkuvasti huomiota käsittelyaikoihin, mm. Migrin tulohajauksessa. Lasta koskevat asiat on lisäksi aina käsiteltävä lain mukaan kiireellisesti.

39§ ja 114§

Pakolaiset, toissijaista suojelua, humanitaarista suojelua tai tilapäistä suojelua saaneet ovat edelleen vapautettuja toimeentuloedellytyksestä, mutta muutos olisi, että jos perheside on syntynyt vasta maahantulon jälkeen, toimeentulotuloedellytystä sovellettaisiin, kuitenkin poikkeamismahdollisuudet esim. lapsen edun tai muun yksilöllisen syyn perustella. Muiden Euroopan maiden käytäntö vaikuttaa tähän.

62§ hallintolaki ei riitä, halutaan että poikkeamisesta säädetään myös, koska kuulemisvelvollisuudesta säädetään. On ollut muutama tapaus, jossa palautunut HHO:sta, koska kuulemista ei ole suoritettu.

Vuoden asumisaikaedellytyksestä on luovuttu ja tilalle tullut alaikäisyysvaatimus, perusteet luopumiselle: yhdenvertaisuus, säännöksen ehdottomuus, lapsen aseman huomioiminen, pelättiin valitusten lisääntymistä myönnetyn statuksen vuoksi.

Kommenttipuheenvuorot:

Saara Pakarinen, sosiaalityöntekijä, SPR Kontioniemen vastaanottokeskus

Työ koostuu tavallisesta vokin sosiaalityöntekijän työstä, lisäksi avustetaan py-prosessin käynnistämisessä ja itsenäisessä kuntaan muutossa. Kontioniemen vastaanottokeskus avattiin maaliskuussa 2009. Jo kesäkuussa oli 40 A-luvan saanutta. Heinäkuussa saatiin tieto TE-keskuksesta, että kuntapaikan saaminen voi kestää yhdestä kahteen vuotta. 15-20 asukasta halusi hakea perheenyhdistämistä jo odottaessaan kuntapaikkaa, muu olisi ollut heidän näkökulmastaan kohtuutonta. Maaliskuun 2009 jälkeen asukkaille on saatu vain 11 kuntapaikkaa, vaikka A-luvan saaneita on ollut 85. Luvan saaneet työllistävät enemmän kuin turvapaikkaprosessissa olevat. Perheitä ei vielä ole saapunut, tällä hetkellä kuntapaikkojen saamisen myötä tulee lausuntopyyntöjä.

Asiakkaalle kerrotaan, keitä perheenjäseniä lain mukaan perheeksi lasketaan, huoltosuhteen alkaminen on tärkeä asia kasvattilasten osalta. Hakemuksia kuitenkin halutaan tehdä täysi-

ikäisille sukulaisille, esim. äidille, joka huolehtii lapsista. Rajaa on vedetty siihen, ettei aikuiset lähde hakemaan täysi-ikäisiä sukulaisiaan ilman erityisen painavia perusteita. On myönnetty harkinnanvaraista toimeentulotukea hakemusmaksuihin. On oltava rauhallinen ja tehtävä selväksi, että sosiaalityöntekijä ei voi vaikuttaa py -hakemuksen ratkaisuun. Luottamuksellinen asiakassuhde, py on osa koko asiakkaan prosessia.

36§

Tietojen saaminen hakemusta varten on usein haastavaa, kenties kyse kulttuurieroista. On tiedostettava, että tietoja jää helposti puuttumaan, jos kysymystä ei pilkota.

Onko tiedon puuttuminen väärä tieto? Luottamus mahdollistaa tietojen kertomisen todellisista olosuhteista. Mikä on asiakkaan valmius kertoa tietoja; koetut menetykset, lääkitys, psyykinen tila. Syyt väärin tietojen taustalla ovat inhimillisiä, py-oikeutta ei saisi evätä.

37§

Kasvatillapset: esim. somalien kohdalla surin osa omia alaikäisiä sisaruksia, sisarusten lapsia, naapurin lapsia; erilaiset perhekäsitykset, perhekäsitys joustaa menetyksen kautta. Tilanteet muuttuvat; missä kohdassa perhe määritellään? Perherakenteessa voi tapahtua muutoksia turvapaikkaprosessin aikana; ilmiö korostuu silloin, kun prosessit kestävät vuosia.

Lakeja kiristämällä ei voida sulkea silmiä perheiden todelliselta tilanteelta.

38§

Edellytys lapsen alaikäisyydestä. Käsittelyaika ei saisi olla määrittelemätön; asiakkaalle pitäisi pystyä antamaan luotettavaa tietoa jo prosessin alussa. Alaikäisyysvaatimus on kohtuuton asiakkaalle siinä tapauksessa, että prosessi kestää, ja myös vaikea asiakassuhteen näkökulmasta. Tulevaisuuden lieveilmiö voi olla yhä nuorempien lapsien lähettäminen yksin; ei kannata lähettää 16v, vaan 14v tai nuorempia; kenen etu se on?

62§

Samasta tilanteesta saa tehtyä monenlaisia hakemuksia; esim. mitä täysin riippuvainen tarkoittaa?

Asiakastilanne py-prosessissa saattaa olla hämmentävä: asiakkaan kylmyys, kiinnostuksen vähäisyys; defenssit, syynä saattaa olla pelko kasvojen menetyksestä työntekijän edessä, työntekijän riski on, että hakemukseen saattaa siirtyä omat tunteet tai vaikutelmat.

Pakarinen kertoi esimerkin toteamuksesta asiakkaalle: "lapsesi täyttää tänään 1v"; johon asiakas vastaa: "lapsi kuoli viime viikolla". Sensitiivisyys on siis tärkeää asiakkaan kohtaamisessa. Parhaillaan py-prosessi voi olla terapeutin.

Nopea ja tehokas py on asiakkaan ja yhteiskunnan etu. Jos lähdetään pitkittämään prosessia, ollaan oikeusturvan, ihmisoikeuksien ja kohtuullisuuden näkökulmasta riskimaaperällä; aika lisää haasteita perheiden yhdistymiselle Suomessa. Perheiden yhdessä pysyminen on myös epävarmempaa, kun prosessi kestää vuosia. Suomessa avioliitot päättyvät usein eroon, mutta pakolaisperheiden tulisi kestää. Onko oikea keino vähentää vetotekijöitä tekemällä olo vaikeaksi; ainakin se vaikeuttaa laadukkaan sosiaalityön tekemistä.

Mikko Välisalo, alaikäisen turvapaikanhakijan edustaja

Välisalo kertoi edustajan roolista. Periaatteessa kuka tahansa voi olla edustaja, Hänellä itsellään on opintotaustaa lastensuojelusta, ja hän on tehnyt tutkimusta pakolaislapsista.

Tehtävän perusta Kotouttamislain 26§:ssä. Vaikkei osallistuminen ja kannanotto päivittäiseen huolenpitoon kuulu tehtäviin, monet edustajat ottavat siitä kantaa.

Viime aikojen iloisia aiheita on ollut onnistuminen joidenkin käännytysten estämisessä EIT:n kautta, edustajat antaneet lausuntoja.

Luottamuksellinen suhde lapsen ja edustajan välillä on tärkeä. Edustajan itsenäisyydestä on hyötyä, koska sen ansiosta edustajaa on helpompi lähestyä kuin viranomaista; äiti- tai isähahmo.

Turvapaikkaprosessin vaihe määrittää paljon yhteistyötä lapsen kanssa ja työtä eri viranomais- tahojen kanssa. Alun jälkeen töitä on vähemmän, kuitenkin tapaukset ovat erilaisia kuten lapsetkin. Edustajan tavoitteena on saada lapselle mahdollisimman hyvä oleskelulupa Suomeen.

Edustajat ovat pyrkineet järjestäytymään. Parhailtaan etsitään taustaorganisaatiota, johon edustajien verkosto voisi kiinnittyä. Haaste on löytää organisaatio, joka ei sido liikaa tai aseta rajoitteita edustajille. Välisalon mukaan edustajien rekrytointiin on hyvä kiinnittää huomiota. Koulutusta on nykyään saatavilla, mutta sitä tulisi kehittää yhtenäiseksi ja säännölliseksi. Työnohjaukselle olisi tarvetta, mutta se toistaiseksi puuttuu. Monesti edustajan tehtävät ovat epäselviä yhteistyötahoille.

Välisalon mukaan lapsen tarpeita ei kyetä nykytilanteessa huomioimaan, vaan lapset sijoitetaan sinne, missä sattuu olemaan tilaa. Lapset joutuvat jonkin verran muuttamaan, mutta edustajan vaihto ei yleensä ole hyvä asia. Lasten sijoitus kansanopistoihin on hyvä malli kotoutumisen kannalta, mutta saattaa luoda lapselle, joka on Dublin-hitti, kuvitelman, että hän saa jäädä Suomeen. Muutenkin Dublin -keisereihin toivoisi nopeampaa käsittelyä. Välisalo on kuullut tilanteista, joissa suomalaista lastensuojelua tarvittaisiin mukaan, mutta käytännöt vaikuttavat kuntakohtaisilta; kunnat tulkitsevat kriteerejä eri tavoin.

Edustajan näkökulmasta iänmääritykset ovat summamutikkaa, koska nuoren valokuvasta arvioidaan tuleeko iänmääritys tehdä. Kuntapaikkaongelma on tosi, ja erittäin huolestuttavaa niiden lasten kohdalta, jotka tarvitsisivat erityistukea.

Eurooppalainen turvapaikkapolitiikan linjaus? Välisalon mukaan Suomen tulisi tehdä omaa maahanmuuttopolitiikkaa; lähinnä varautumisjärjestelmää tulisi vahvistaa ja kehittää.

Jokainen turvapaikanhakija antaa vääriä tietoja, varsinkin alussa. Arviointi on haastavaa, koska taustalla on todelliset syyt. Täysi-ikäisyysvaatimus on kohtuuton jos py- oikeus jää esim. parista viikosta kiinni. Oikeuden menetys on henkilökohtainen katastrofi ja tuen tarve suuri.

Välisalolta kysyttiin:

Vesa Kukkamaa: Kuka viranomainen valvoo edustajan työtä? -ei tällä hetkellä kukaan kommentti Jukka Kursula: edustajien valvonta ja ohjaus on heikkoa, kontrolli kohdistuu lähinnä kustannusseurantaan. Henkilökohtaisesti kokee, että lapsen etu mitataan rahassa. Kustannukset ovat tietysti nousseet tp-hakijoiden määrän noustua.

Ann-Charlotte Sirén-Borrego: Tekee pakolaisten perheen yhdistämisen matkanjärjestelytyötä SPR:llä. Yleisesti ottaen edustajat kyselevät paljon käytännön järjestelyistä, mutta on tapauksia, joissa kukaan ei ole yhteydessä. MIGRI:n päätöksen mukana lähetetään nykyään kirje, jossa kehoitetaan olemaan SPR:ään yhteydessä matkajärjestelyiden aloittamiseksi. On edustajan tehtävä valvoa, että matkanjärjestelyihin ryhdytään, vaikkakin eräs edustaja on kertonut, että edustajia on kielletty ryhtymästä järjestelyihin.

Välisalo ei osannut kertoa syytä hiljaisuuteen, mutta toivoi, ettei syynä olisi liian suuren edustettavien määrän ottaminen.

Taina Martiskainen LSKL: edustajan rooli on mielenkiintoisessa vaiheessa. Valvonta näyttää kohdistuvan niihin jotka tekevät työtään liian hyvin, ja kuluja syntyy. On ajateltu, että edustajan rooli on pieni ja vähämerkityksinen. Kommentti pohjoismaisesta linjasta: on murheellista, että esiinnyttäen yhtenä rintamana, vaikka todellisuudessa kilpaillaan kireimmistä lainsäädännöistä.

Kysymys Välisalolle: kun edustettavana on lapsi, joka on ollut kasvattilapsena jossakin perheessä, kuinka lähtisit etsimään todisteita sille, että biologiset vanhemmat ovat kuolleet tai kadonneet, ja että joku muu on lapsen huoltaja.

Välisalo: todella haastava tilanne, mahdollista olla kohdemaahan yhteydessä lakimiehen avulla.

Jukka Kursula: suurin osa lapsista tulee Somaliasta, Irakista ja Afganistanista, jotka kaikki ovat puutteellisen keskushallinnon maita. Suomen viranomaiset eivät pidä todistuksia luotettavina, vaan sanotaan että ne ovat todennäköisesti vääriä tai tod. näk. aitoja. On haaste saada oikeita dokumentteja, onko esim. naapureiden lausunto pitävä, voidaanko siihen luottaa.

Henna Mustonen, Yhteiset lapsemme ry: Mitä tapahtuu tilanteessa, jossa iänmääritys on tehty, mutta tulos on epävarma, kuinka tulkitaan py-oikeuden näkökulmasta?

Tiina Sinkkonen SM: iänmääritys ei ole tieteellisen varma, sillä ei saada syntymäpäivää selville, vaihteluväli jopa 2vuotta. Laissa lähdetään siitä, että tulos on epävarma, ja tulosta tulee tulkita hakijalle eduksi, myös perheen yhdistämisasiassa tulkittava asiakkaan edun näkökulmasta.

Maahanmuutto osana kunnan strategiaa

Antero Alenius, kunnanjohtaja, Punkalaitumen kunta

Punkalaidun sijaitsee Pirkanmaan lounaisreunalla, kunnassa on 3400 asukasta. Työikäisen väestön muutos -20 vuositasolla, syntyvyys on kuolleisuutta pienempi. Aikaisemmin pohdittiin Sastamalan kuntaliitokseen lähtemistä, mutta pitäydyttiin yhteistyön tekemisessä.

Maahanmuutto on Punkalaitumen kunnanvaltuuston vahvistama linjaus. Kyse on "tietoisesta kansainvälistymisestä". Alueiden reunalla oleminen halutaan nähdä resurssina, ei rajoitteena. Punkalaitumen elinvoimaisuuden säilyttämiseksi on muotoiltu toteuttamiskeinoja, joista kansainvälistyminen on yksi. Kansainvälistymisen välineeksi on luotu maahanmuuton, koulutuksen ja työllistymisen yhteistoimintamalli.

Punkalaitumella oli jo 90-luvun alussa vastaanottokeskus, ja taas vuosina 1999-2006. Kunnassa on kokemusta sekä laitoksen käynnistämisestä että alasajostakin. Kun vok lopetti 2006 toimintansa, oli se kuin yrityksen loppuminen paikkakunnalta. Kunnassa on varsin hyväksyvä ja salliva ilmapiiri, esim. politiikassa ei vahvaa negatiivista ilmapiiriä maahanmuuttoa kohtaan, pikemminkin päinvastoin. Vokin sulkemisen jälkeen kunnassa suuntauduttiin työperäiseen maahanmuuttoon ja kiintiöpakolaisten vastaanottoon. Vastaanotettiin 4 burmalaisperhettä, ja kaikki on mennyt hyvin. Lapset ovat kouluissa ja vanhemmat työharjoitteluissa, kielikoulutus on ollut onnistunutta.

Kun SM:stä tuli ehdotus, haluttiin perustaa alaikäisten keskus. SPR:n keskus perustettiin 2008, asukkaina alaikäiset, nuoret ja perheet. Ulkomaalaistaustaisten osuus kunnassa asuvista on nyt noin 2%. Lisäksi on yli 100 turvapaikanhakijaa. Punkalaidun on siis Pirkanmaan kansainvälisimpiä kuntia. Vastaanottokeskuksella on kuntataloutta vireyttävä ja elvyttävä merkitys; vozilla 2,5milj. budjetti, lisäksi valtionosuudet ja erilaiset hankkeet, joihin on saatu eri tahoilta rahoitusta.

Kansainvälisyys on koulussa oikeasti voimavara, ei tarvitse keksimällä keksiä kansainvälisyysopetusta. Vastaanottokeskuksessa on keittiö, jossa aloitetaan ravintola-alan ammatillinen koulutus, eli toisen asteen koulutus. Koulutusohjelmalla kansainvälinen ruokakulttuuri. Punkalaitumen kunta on päässyt SM pilottiprojekteihin mukaan ja sitä kautta saanut pienen kunnan ääntä kuuluviin. Vuosi sitten valmistavan opetuksen korvaukset päätettiin kaksinkertaistaa, ja tammikuussa 09 kunnassa aloitettiin valmistava opetus. Koska tilastointi on 1,5v myöhässä, oli uhka, ettei vuonna 2009 saataisi valtionosuutta. Opetusministeriön kanssa saatiin korjaus aikaiseksi. Peruskoululaisesta korvaus on 7000e/vuosi, valmistavasta se on 14000e/vuosi.

Vaikkakin valmistavan opetuksen järjestäminen on hieman kalliimpaa, on korvaus silti hyvä, jopa parempi kuin kiintiöpakolaisten osalta. Valmistavan opetuksen volyymi kasvoi turvapaikanhakijoiden vastaanoton myötä. Kaj Lindvall laati maahanmuuttajaoppilaille Pedanettiin opetussuunnitelman. Se on vapaasti kiinnostuneiden käytettävissä. Kunnassa on havaittu, ettei kansainvälistymiseen tarvita erityisiä ammattilaisia, vaan jos asenne on kohdallaan, osataan kyllä. Etäopetuksena annetaan mm. islamin opetusta Tampereelta, naapurikaupunki Huittisten kanssa tehdään yhteistyötä kansanopistossa tarjottavan koulutuksen ja muun opetuksen tarjoamiseksi oppivelvollisuusiän ohittaneille. Kiintiöpakolaisten osalta siitä oli etua, että pakolaiset saapuivat yhtenäisessä ryhmässä. Heille on voitu ryhmänä antaa koulutusta, ja näin korvaukset on saatu riittämään.

Kunta on monissa kansainvälistymisen hankkeissa mukana. Kunnassa on poliittinen hyväksyntä asialle, ja riittävästi toimeliaisuutta ja halua vuoropuheluun. Pienen kunnan ei kannata pohjata omien resurssiensa riittävyyttä, vaan tehdä seudullista yhteistyötä. Punkalaitumella se tarkoittaa niiden eväiden tarjoamista, jonka pohjalta ihmiset voivat jäädä Punkalaitumelle, eikä heidän tarvitse lähteä suuriin kaupunkeihin. Kunnan intressi ei ole kouluttaa ja sitten kannustaa muuttoon.

Punkalaitumella ajatellaan, että työperäinen ja humanitaarinen maahanmuutto voivat sekoitua. Kahdelle muuttajaryhmälle yhteistä on vahva motivaatio kielenopiskeluun. Turvapaikka-prosessi on hidas, ja sinä aikana opiskelu on motivoivaa. Vastaanotosta tulisi kehittää aktiivi-

sempaa, ja tarjota koulutuksen ja työharjoittelun avulla kannustimia. Alenius piti liian tiukkaa Dublin- tapausten palauttamista ensimmäiseen turvapaikkamaahan joskus lyhytnäköisenä. Esimerkin työvoiman tarpeen näkökulmasta saimme vertailusta kielitaidottoman puolalaisen 50-vuotiaan hitsarin ja vuodessa suomea hyvin oppineen nuoren välillä: nuori palautetaan Kreikkaan vain siksi että tullimies oli hänet pysäyttänyt ja ottanut sormenjäljet. Humanitaarinenkin muutto voi edistää työllisyyttä.

Punkalaitumella on laadittu maahanmuuton pilottimalli osaksi kuntastrategiaa. Mallissa on huomioitu maahanmuuttajien yksilölliset reitit kotoutumisessa ja oppimisessa. Kyseessä on "vapaan lähdekoodin" malli, sitä saa lainata vapaasti! Onko monikulttuurisuus uutta? Kunnassa ajatellaan, että nuorten osallisuus nousuun, huoltosuhde paremmaksi. Tarkoitus saada ulkomaalaistaustaisia kuntalaisia, kokemustahan on esimerkiksi kiintiöpakolaisten vastaanotosta.

Kosti Kankare esitti kysymyksen eri kuntien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja sanan leviämisestä eri kuntiin.

Alenius: Vuoropuhelua on käyty paljon, mutta on osittain pidättyväisyyttä, kun ajatellaan, että "Punkalaidun hoitaa". Kiinnostusta Punkalaitumen mallia kohtaan on paljon, sinne on tehty vierailuja, esim. Pirkanmaan kansanedustajat, maakuntaliitto. Asenteiden muuttaminen ei onnistu runnomalla, vaan saattamalla haasteet ja rahoitus tasapainoon. Punkalaitumella opetuksen korvausten kohdalleen saattaminen on ollut tärkeää.

Vesa Kukkamaa kiitti rohkaisevasta esimerkistä muille kunnille, ja kysyi tuleeko kunnassa olla merkittävä tulevaisuuden uhka kuten autoituminen, jotta maahanmuuton mahdollisuudet voidaan nähdä.

Alenius: Kunnassa kyllä käytiin 1990-luvulla debattia vastaanottoon liittyen. Dramaattista huonoa kehitystä Punkalaitumella ei ole takanaan, vaan työttömyys on ollut hallittavalla tasolla. Anna-Liisa Kivinen Espoon päivähoitosta kysyi kuinka suomen kielen opetus toisena kielenä on järjestetty.

Alenius: päivähoitossa on maahanmuuttajataustaisia lapsia, ja heidät on asetettu ihan normaaleihin ryhmiin, myös esiopetuksessa puolella. Yhdessä kyläkoulussa on erikoistuttu valmistavaan peruskouluopetukseen. Yläasteikäisille on kaksi omaa ryhmää, joille opetus järjestettiin keväällä erikseen, mutta syksyllä ryhmät integroitiin muihin luokkiin erityisesti taito- ja taideaineissa.

Taina Martiskainen tiedusteli, minkälaisissa tilaisuuksissa kunnan strategiasta on käyty kertomassa, esim. onko Kuntaliitossa käyty.

A.Alenius: Kuntaliitolla on kyllä maahanmuuttoon liittyviä vakansseja, tukea ei ole kuitenkaan saatu, ikävä kyllä, ollaan oltu suoraan yhteydessä Opetusministeriöön.

Osallistumisen SM pilottihankkeeseen myötä on tiedusteltu haluaisiko kiertää kuntia, mutta kunnan johtaminen vie aikaa, matkasaarnaamiseen on vain rajalliset mahdollisuudet.

Perheenyhdistämisperheiden vantaalainen kotouttamismalli

Tuula Reiman, maahanmuuttajapalveluiden johtaja, Vantaan kaupunki

Pakolaisperheiden perheenyhdistämiseen laadittiin pääkaupunkiseudun kuntien kotouttamistyön kehittämishankkeessa tukimalli. Hanke on juuri päättynyt, loppuseminaari pidettiin syyskuussa.

Reiman lainasi Anne Alitolppa-Niitamon tutkimusta, jonka mukaan maahanmuuttoon liittyvä suuri psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia uhkaava riski, jos perheellä on taustallaan traumaattisia tai muuten vaikeita kokemuksia. Psykososiaalisen tuen tarjoajana lähiyhteisöllä on suuri merkitys, ja perheen lojaalius on erityisesti maahanmuuttajilla merkittävää.

Tuula Reiman on vuodesta 1991 alkaen tehnyt maahanmuuttajatyötä ja havainnut perheenyhdistämisen olevan usein erityisen haasteellisia. Usein perheenkokoajan oma kotoutuminen pysähtynyt perheen tullessa, hän on esimerkiksi jäänyt pois koulusta, ja perheessä on ilmennyt kulttuuriristiriitoja. Perheen Suomeen saapuessa perheenkokoaja on usein vetäytynyt sivuun. Kotoutumispalveluiden puutteessa pyritään herättämään yhteistä vastuuta kotoutumi-

sesta. Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto on kuitenkin vain pieni yksikkö, vain 11 työntekijää. Tällä hetkellä Vantaalle odotetaan päätöksiä suurista perheistä.

Vantaalla on laadittu perheenyhdistämisen kautta saapuvan henkilön kotoutumisverkostoon liittyen malli. Malli on laaja, siinä on mainittu 16 eri tahoja, joilla on rooli kotoutumisen näkökulmasta. Perheet ovat toki erilaisia, ja erityistä tukea tarvitsevien identifiomiseksi Vantaalla määriteltiin riskiryhmissä olevat. Kotoutumisessa haasteita kokevia ryhmiä ovat erityisesti alaikäisen perheenkokoajan perheet, monilapsiset perheet, perheet, joissa oppivelvollisuusiän ohittaneita nuoria ja lapsiperheet, joilla on taustalla traumaattisia kokemuksia.

Hankkeessa sovittuja uusia toimintatapoja ovat mm. eri osapuolten yhdessä sopima kirjallinen sopimus siitä, mihin kukin taho sitoutuu. Lisäksi äitiys-lastenneuvolan perhetyötä voidaan käyttää tukiresurssina tarpeen mukaan. Tiedotusta myös parannetaan; asianmukaisille tahoille ilmoitetaan Suomeen saapumisesta. Sijaisperheessä asuvan alaikäisen perheenkokoajan kotiin siirtyminen toteutetaan jatkossa asteittain, ja psykologi voi olla tarvittaessa mukana.

Kouluun meno on myös suunnitelmallisempaa. Alueen maahanmuuttajien koulunkäynnistä vastaava koordinaattori tapaa perheen ennen koulun alkua, ja tapaamisia jatketaan tarvittaessa. Länsimäen koulussa Vantaalla on kuvattu DVD, jota käytetään välineenä koulusta vanhemmille kerrottaessa. Aikaisemmin lasten kotoutumissuunnitelmat on tehty koulussa, mutta nyt kotoutumissuunnitelman laatimiseen osallistuu tarvittaessa Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston sosiaalityöntekijä, koulukuraattori tai kouluterveydenhoitaja.

Perheet, joilla on mahdollisesti enemmän kotoutumiseen liittyviä haasteita, kutsutaan verkostokokoukseen viim. 3-4kk kuluttua nuoren koulunkäynnin aloittamisesta. Vanhemmat ohjataan vanhempainkoulutoimintaan, jota on järjestetty muutamilla kouluilla joillekin kieliryhmille. Lisäksi perheenyhdistämisen kautta saapuneille perheille järjestetään kotouttamisleiri. Leiri on vertaisryhmätoimintaa, jossa vertaisina aikaisemmin saapunut perhe.

Heikki Kerkkänen Miessakit ry:stä tiedusteli olisiko DVD saatavissa myös muiden toimijoiden käyttöön.

Tuula Reiman ohjeisti tiedustelemaan DVD:tä Vantaan sivistystoimesta tai suoraan Länsimäen koulusta.

Kolmas sektori pakolaisperheiden tukena: hyviä käytäntöjä

Paula Lauhamaa, johtaja, SPR Rovaniemen vastaanottokeskus, Kaveriksi kotopolulle –hanke

Paula Lauhamaa on vuonna 1991 aloittanut Rovaniemen vastaanottokeskuksessa sosiaalityöntekijänä.

Kaveriksi kotopolulle oli EU:n pakolaisrahaston toteuttama hanke, jonka toteuttajana oli Rovaniemen kaupungin sosiaalipalvelukeskuksen maahanmuuttajatoimisto. Yhteistyötahoja oli lukuisia. Pilottiryhmänä olivat kiintiöpakolaiset ja heille rekrytoidut kotokaverit, 1.vuonna vain burmalaiset, 2.vuonna myös muita ryhmiä. Kotokaveritoiminnan malli on luotu kanadalaisen HOST-ohjelman pohjalta, ja sen keskeinen ajatus on rekrytoida kantaväestöstä isäntiä uusille kuntaan saapuville. Kotokaverin tehtävä oli rohkaista, auttaa ja tukea maahan saapuneita. Kotokaveri avustaa arjen konkreettisissa toiminnoissa. Hanketoiminnot olivat Rovaniemellä kattavia, järjestettiin mm. arkisuomen opetusta, kesäkerhoa lapsille ja ryhmäinfoja aikuisille.

Hankkeen myötä kotokaveritoiminta sai muotonsa. Osa kotokavereista oli hyvin aktiivisia ja avustivat perhettä jatkuvasti, osa taas satunnaisia kavereita. He esimerkiksi vetivät jotakin ryhmää, kävivät toisinaan perheen kanssa kaupassa, tai muuta vastaavaa. Kotokaveri sai käyttää tulkkia tapaamisessa maahanmuuttaneen kanssa. Kotokaverin vastuu on lähimmäisen vastuuta toisesta, ei lakiin perustuva.

Hankkeessa havaittiin, että ammattilaisten antama tuki kotokavereille on tärkeää. Sosiaalialan osaamista tulee olla. Luottamus tukijan ja kotokaverin välillä on olennaista, ja sen puutteesta

voi joutua myös erottamaan vapaaehtoisen kotokaverin. Jokaiselle kotokaverille oli myös työn-ohjaus kerran kuukaudessa.

Käytännön toteutuksessa saatiin jonkin verran joustaa, koska Suomeen saapuminen viivästyi. Pakolaisia odotettiin saapuvaksi keväällä, mutta saapuminen olikin vasta kesän alussa. Päätettiin käynnistää kesäkoulu ja kesäpäiväkoti sille ajalle, kun vanhemmat olivat suomen kielen opetuksessa. Myös työvoiman ulkopuolella olevat henkilöt osallistuivat tervetulo-toimintoihin, esim. eläkeläiset, kotiäidit, vammaiset. Kotokaveritoiminta aloitettiin myös nopeasti, sillä ensimmäinen kuukausi maahantulosta on tärkeää aikaa kotoutumisen kannalta. Silloin ihminen on täynnä energiaa ja vastaanottavainen.

Retki Luulajaan Ruotsiin oli pakolaisille tärkeä, koska siellä on paljon sukulaisia ja henkilöitä samalta leirilä. Äijäklubi havaittiin toimivaksi rakenteeksi. Radiokerho perustettiin myös, se oli aluksi neljän eri kansallisuuden edustajalle, myöhemmin kolme ryhmää teki 1h mittaisen lähe-tyksen viikossa, lähinnä omankielistä tiedottamista.

Kaveriksi kotopolulle -hankkeen mallit ovat jääneet työkaluiksi Rovaniemen maahanmuuttaja-toimistolle. Hankkeen aikana toiminnassa oli 50 kotokaveria, joista suurin osa on jäänyt, ja jonkin verran on saatu rekrytoitua lisää.

Kosti Kankare onnitteli Rovaniemeä, koska siellä vaikutti asioiden olevan kohdallaan. Näitä malleja kannattaisi levittää etelään. Hän halusi tietää lisää tulkkien käytön kustannuksista.

P.Lauhamaa: Tulkit saatiin tilattua maahanmuuttajatoimiston kautta, koska kyseessä oli toi-miston oma hanke.

Heikki Kerkkänen halusi tietää maksettiinko kotokavereille korvauksia toiminnasta, tai millä tavoin heitä sitoutettiin.

P.Lauhamaa: Kotokavereiden kuluja korvattiin kuukaudessa max 50euroa, lisäksi maksettiin tapahtumaliput, jos halusi viedä pakolaisperheen johonkin tapahtumaan. Osa kotokavereista peri korvaukset, osa ei. 2007 kun hanke alkoi, oli vapaaehtoistoiminnan buumi. Kotokavereita oli helppo rekrytoida esim. lehti-ilmoituksin.

Ilse Niekka, projektipäällikkö, Pesäpuu Taimikko-projekti

Pesäpuu on nuori järjestö 10-vuotisella historiallaan. Se on lastensuojelujärjestö, joka ylläpitää lastensuojelun erityisosaamisen keskusta. Taimikko-hanke oli kolmivuotinen, vuosina 2007-2009 se sai rahoituksen Raha-automaattiyhdistykseltä.

Hankkeen tavoitteena oli mm. kehittää monikulttuuristen sijais- ja tukiperheiden rekrytointia, rekrytoida mm. maahanmuuttajataustaisista ja kahden kulttuurin perheistä sijaisperheitä maahanmuuttajataustaisille lapsille, ja kehittää lasten ryhmätoimintaa. PRIDE-valmennusta menetelmänä myös kehitettiin. PRIDE-valmennuksessa työparina toimivat sosiaalityöntekijä ja kokenut sijaisvanhempi. Hankkeen ryhmätoiminnoissa koulutettiin 10 somalitaustaista perhet-tä tukihenkilöiksi/ tai tukiperheiksi. Yhteistyötä tehtiin Suomen somaliliiton ja Helsingin kau-pungin kanssa. PRIDE-valmennuksessa koulutettiin sijaisvanhempia maahanmuuttajataustaisil-le lapsille maahanmuuttajataustaisista perheistä, kahden kulttuurin perheistä, kansainvälisen adoption perheistä ja myös kantasuomalaisista perheistä. Lasten ryhmiä pyrittiin kokoamaan sijoitetuista maahanmuuttajataustaisista perheistä, mutta ryhmien kokoaminen muodostui haasteeksi, ja lasten ryhmät toteutettiin päiväkotiryhminä.

Hankkeessa tuotettiin mm. PRIDE -valmennukseen monikulttuurisuudesta lisämateriaali, DVD Anisan tarina ja Punakorvan kaksi kotia –satu. Punakorvan kaksi kotia –sadussa on sadun kei-noin kerrottu pakolaisuuden teemasta, ja perhe kokee vaikeita vaiheita sairauden kautta. Kou-lussa tapahtuvaa kiusaamista käydään myös läpi. Kirjan lopussa käsitellään myös perheenyh-distämisen teemaa. Satukirjaa voi tilata Pesäpuusta hintaan 10euroa.

Vuoden 2008 alussa tuli voimaan uusi lastensuojelulaki (417/2007): lapsen kielellinen, kulttuu-rinen ja uskonnollinen tausta tulisi ottaa huomioon sijaisperheeseen sijoittamisessa. Monikult-tuurisuus on kasvussa lastensuojelussa, lastensuojelun sijoitukset ovat monikulttuurisille lap-

silla laitospainotteisia. Hankkeessa oli kolme kuntaa jakamassa kustannuksia, valmistuneet sijaisperheet olivat näiden kolmen kunnan käytössä.

Rekrytoinnissa henkilökohtainen keskustelu ja kohtaaminen oli erittäin tärkeää maahanmuuttajaperheiden kohdalla, heidän rekrytoinnissaan kirjallisesta materiaalista ei ollut hyötyä. Lastensuojelu aiheuttaa jo sanana häpeää ja pelon tunteita. Monille perheille oma mukaantulo oli suuri kunnia, he olivat onnellisia voidessaan olla mukana tällaisessa toiminnassa. Tietämys lastensuojelun avuhuollosta oli puutteellista, ja apua ei uskalleta pyytää, koska pelätään että se johtaa radikaaleihin toimiin. Oli yllätys, että omaan yhteisöön kuuluvia apua tarvitsevia perheitä on.

Ilman huoltajaa tulleiden lasten asema lastensuojelussa ja perhesijoituksessa on epäselvä kysymys. Onko aina oltava jo oleskelulupa, vai voitaisiinko turvapaikanhakijana olevia jo sijoittaa perheisiin? Tärkeää lapsen näkökulmasta on oman elämäntarinan rakentaminen ja tunne elämän pysyvyydestä ja jatkuvuudesta. Siirtymävaiheissa tuki niin perheille kuin lapsillekin on tärkeää.

Mina Zandkarimi, projekti koordinaattori, Väestöliitto VEPA-hanke

Väestöliiton Vertaistoiminta vanhemmuuden tukena –hanke, eli VEPA-hanke on kolmivuotinen hanke (2009-2011), joka saa rahoituksensa EU:n pakolaisrahastosta. Monikulttuurisuuden osaamiskeskuksesta Väestöliiton Kotipuussa on jo aiemmin kehitetty vertaistuen mallia. Kyseinen VEPA -hanke lähti siitä ajatuksesta, että pakolaisilla on erityistarpeita, jotka johtuvat pakolaisuuden pakonomaisuudesta; pakolaiset eivät voi valita lähtöään ja pohtia sitä pitkään etukäteen. Hankkeessa kehitetään ja testataan vertaistuen toimintamalli. Vertaistuki ja vertaistukiryhmä on sanana hieman vaikea, se ei oikeastaan monessa kielessä tarkoita mitään, siksi puhuja itse käyttää termiä keskusteluryhmä.

Vertaistuen toimintamallin kehityksen ja testauksen kohderyhmänä ovat pakolaisia edustavat järjestöt ja yhdistykset, kiintiöpakolaiset ja muut kansainvälistä suojelua saavat henkilöt itse ja heidän perheensä, sekä eri alojen ammattilaiset, jotka työnsä puolesta kohtaavat ja palvelevat pakolaisia.

Hankkeessa ajatuksena on, että heti alkuvaiheessa henkilön saavuttua Suomeen hänelle tarjotaan tietoa, ja järjestetään vertaistukea vertaisryhmien kautta. Usein alkuvaiheessa on suuri riski saada väärää tietoa, varsinkin jos tukihenkilönä henkilö, joka ei itsekään ole perillä siitä, kuinka asiat toimivat. Sosiaalityöntekijöiden rooli on todella tärkeä, mutta usein ajatellaan, että hänelle kuuluvat kaikki asiat. Tiedon saanti ei kuitenkaan saisi olla sosiaalityöntekijän aikaresursseista tai henkilöstäkään kiinni.

Vertaistukiryhmässä työparina toimivat monikulttuurisuuskouluttaja (jonka tausta on ammattilaiselta puolelta, esim. sosiaalityöntekijä) ja vertaisryhmäohjaaja. Koulutetulla vertaisohjaajalla on maahanmuuttajatausta, ja kyky puhua kyseisen ryhmän kieltä. Hän huolehtii asiasisällön ymmärtämyksestä, tarvittaessa avaa asioita omalla kielellä. VEPA-hanke luo resurssipankin, johon kootaan tiedot koulutetuista vertaisryhmäohjaajista ja monikulttuurisuuskouluttajista.

Hankkeen tavoitteena on myös tarjota vertaisryhmät vanhemmille. Vanhemmille huojentava kokemus on usein huomata, etteivät he ole asioidensa kanssa yksin. Vertaisryhmä on paikka välittää tietoa ja ymmärrystä puolin ja toisin. Pikkulasten ja koululaisten perheiden vertaistukiryhmälle on jo kehitetty seitsemän tapaamiskerran ohjelma, ja sitä tullaan testaamaan. Hankkeessa on pohdittu, kuka voi toimia vertaisryhmän ohjaajana. Lista on pitkä, eli melkein kuka tahansa. Olemassa oleva asiakassuhde on toiminnan perusta. Vertaistukitoiminnan taustalla oleva ajatus on, että vanhemmuutta tulee tukea: "lasta ei voi auttaa ohittamalla vanhemmat". Hankkeesta on laadittu Tietoa ja tukea ryhmässä –esite, jota voi tilata Väestöliitosta.